

Goed-fout. Criminele verdringing in legale ketens; een verkennend onderzoek met voorbeelden uit de hout-, afval- en fruitketen.

E. Bervoets, M. Corsel, T. Boekhout van Solinge m.m.v. S. Hellemon
Politiewetenschap 131

Thema: 1.5 Overige fenomeenonderzoek

Doelstelling

Het gaat in dit onderzoek om, al dan niet criminele, ondernemers die kansen zien om geld te verdienen zonder zich daarbij al te veel aan te trekken van wet- en regelgeving met grote gevolgen voor mens en milieu, waarbij zij veelal ook misbruik maken van kwetsbaarheden in verdienmodellen en productieketens (netwerken).

Deze studie begeeft zich daarom op het grensvlak van (groene) criminologie en economie.

Onderzoeksvragen

De vragen aan de basis van deze studie zijn:

- Wat is criminele verdringing en wat is het niet? Wie of wat wordt verdrongen? Hoe verhoudt het begrip 'criminele verdringing' zich tot georganiseerde misdaad en organisatiecriminaliteit?
- Hoe werken marktontwikkelingen en branchekenmerken de criminele verdringing in de hand?
- Hoe werken wettelijke normen en handhaving de criminele verdringing in de hand?
- Zijn er nog andere factoren waarmee criminele verdringing kan worden geduid of verklaard?
- Welke gevolgen heeft de criminele verdringing? Welke gevolgen zijn terug te brengen tot oneerlijke concurrentie, tot sociale problematiek (o.a. mensenrechten) en welke gevolgen zijn er voor het milieu?
- Wat voegt het begrip 'criminele verdringing' toe aan wetenschap en opsporingspraktijk? Welke inzichten en aanbevelingen alsmede welk handelingskader voor opsporing en vervolging (maar ook voor 'awareness' en preventie) levert deze studie op?

Methoden van onderzoek

- Literatuur- en empiriestudie
- Interviews en aanvullende observaties
- Casusstudies

Samenvatting

Deze verkenning laat zien dat een specifieke context van ontwikkelingen in de markt en kenmerken van de branche criminele verdringing in de hand kunnen werken. In het bijzonder vallen de volgende elementen op, die door geopolitiek versterkt kunnen worden:

- a. Een (plotselinge) grote of explosieve vraag.
- b. Een mooi/exclusief imago.
- c. Een markt waar veel geld in omgaat.
- d. Of juist: een markt die niet/nauwelijks rendabel is.
- e. Ondoorzichtigheid in de keten.

Over het algemeen kunnen we stellen dat criminele verdringing gedijt in een context waarin illegaal ofwel onverantwoord ondernemen oplossingen biedt voor marktproblemen (a-d). In een dergelijk geval is er vaker sprake van symbiose, waarin meerdere actoren voordeel hebben bij 'creatief ondernemen'. Kritische vragen worden dan minder snel gesteld.

Wanneer er veel geld (c) omgaat in een markt met goed imago (b), is de kans groter dat er ook parasitaire criminele verdringing plaatsvindt, waarbij criminelen en fraudeurs een graantje mee te pikken van de lucratieve handel. Dit kan op vele manieren, denk aan

afpersing, investeringsfraude en witwassen. Soms lijkt er bewust een mist opgetrokken te worden (e) in deelprocessen van de keten waar meer misstanden plaatsvinden.

Ook de vraag naar op zich legale producten als avocado's en hardhout, de ambitie voor een energietransitie en bijvoorbeeld afvaloverschotten worden door criminelen gezien als kansen, zo blijkt uit dit onderzoek. Niet alle criminaliteitsvormen in de keten duiden op verdringing. Zo troffen ze in de windsector bijvoorbeeld kwetsbaarheid voor cybercrime aan. Hoewel de cyberattacks iets zeggen over de (geopolitieke en nationale) belangen bij de sector, gaat het hier niet over overname of beïnvloeding van de keten, maar om een aanval op de sector (of eigenlijk op de staat) met als (militair) doel sabotage en uitschakeling.

Dit onderzoek vraagt vanuit het perspectief van verdringing aandacht voor de niet-traditionele misdaad en dwingt zowel criminologen, beleidsmakers als politiemensen om op een andere manier te kijken naar georganiseerde misdaad en ernstige ontwrichting van milieu, leefomgeving en economie. Bijvoorbeeld door met een breed schadebegrip naar fenomenen te kijken en niet uitsluitend te kijken naar strafbaarheid. Want lang niet alle gedrag dat via criminele verdringing bijdraagt aan – vaak ernstige - ontwrichting van economie en leefmilieu is strikt genomen (al) strafbaar voor de wet. Vooral in de Europese Unie is een verschuiving zichtbaar naar hard law, mede onder invloed van de veranderende kijk op ernstige milieucriminaliteit en ook de schending van mensenrechten.